

2. Захарчук М. Є. Аналіз системи підготовки педагогів інклюзивної школи у США [Електронний ресурс] / М. Є. Захарчук, Ю. В. Закаулова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Мелітополь, 2014. – № 1. – С. 21-28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2014_1_4
3. Олдей В., Аллан Р. Інклюзивна освіта в Сполучених Штатах Америки // Шкільна бібліотека. – 2009. – №4. – С. 94.
4. Duhaney L., Duhaney D. Assistive technology meeting the needs of learners with disabilities // International Journal of Instructional Media. – 2000. – Vol. 27.-Is. 4.-P. 393-403.
5. Harr J. The 1997 Reauthorization of the Individuals with Disabilities Education Act // Journal of disability policy studies. – 2000. – Vol. 11. – Is. 2. – P. 111-127.
6. Smith T. E. C. IDEA 2004: Another Round in the Reauthorization Process // Remedial and Special Education. –2005. – Vol. 26. – pp. 314-317.
7. US Department of Education // <http://www.ed.gov/>

References

1. Bondar V. I. Dity z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori : pochatkova lanka Posibnyk [dlia vchyteliv pochatkovykh klasiv] V. I. Bondaria, V. V. Zasenka – K. : – 2004 – 152 s.
2. Zakharchuk M. Ye. Analiz systemy pidhotovky pedahohiv inkliuzyvnoi shkoly u SShA [Elektronnyi resurs] / M. Ye. Zakharchuk, Yu. V. Zakaulova // Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika. – Melitopol, 2014. – № 1. – С. 21-28. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2014_1_4
3. Oldei V., Allan R. Inkliuzyvna osvita v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky // Shkilna biblioteka. – 2009. – №4. – С. 94.
4. Duhaney L., Duhaney D. Assistive technology meeting the needs of learners with disabilities // International Journal of Instructional Media. – 2000. – Vol. 27.-Is. 4.-P. 393-403.
5. Harr J. The 1997 Reauthorization of the Individuals with Disabilities Education Act // Journal of disability policy studies. – 2000. – Vol. 11. – Is. 2. – P. 111-127.
6. Smith T. E. C. IDEA 2004: Another Round in the Reauthorization Process // Remedial and Special Education. –2005. – Vol. 26. – pp. 314-317.
7. US Department of Education // <http://www.ed.gov/>

Держано статтю: 0.02.2019

Прийнято до друку: 20.03.2019

УДК 378.14.3.011.3-051
DOI: 10.15330/esu.15.160-169

Зоя Шевців,

доктор педагогічних наук, професор,
Рівненський державний гуманітарний
Університет
(м. Рівне, Україна)

Zoia Shevtsiv,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Rivne State University Humanitarian University
(Rivne, Ukraine)
shevtsiv53@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

FORMING OF THE INTEGRATED SOCIAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF PRIMARY SCHOOL TO INCLUSIVE EDUCATION

У статті представлено теоретичний аналіз інтегральної соціально-педагогічної компетентності вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання. Схарактеризовано складники інтегрованої соціально-педагогічної компетентності. Обґрунтовано закономірності та принципи формування інтегральної соціально-педагогічної компетентності у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти. Визначено етапи, мету, завдання, методи і форми формування у

студентів інтегрованої соціально-педагогічної компетентності до організації інклюзивного навчання.

Ключові слова: майбутній вчитель початкових класів, заклад вищої освіти, професійна підготовка, інтегральна соціально-педагогічна компетентність, формування, заклад загальної середньої освіти.

The article presents a theoretical analysis of the integral social and pedagogical competence of the teacher of elementary schools of the institution of general secondary education to the organization of inclusive education. The components of integrated social-pedagogical competence are characterized: cognitive, activity, personally professional. The structural components of competence are characterized. The set of abilities is described: methodical, forecasting, informational, motivational, communicative, preventive, social rehabilitation, rehabilitation-animation, correctional-developmental, estimation and correction. There are two groups of personally professional components: 1) humanity, responsibility, sociability, justice, emotionality, empathy, benevolence, erudition, creativity; 2) the ability to observe their own activities, behavior, internal state; to critically treat your own behavior; communicate with other people; to formulate the results obtained, to foresee the purpose of further work, to adjust their individual trajectory of activity. The essence of organizational-procedural principles of competence formation is revealed: technological, diagnostic-productive. The regularities and principles of the formation of integral social and pedagogical competence in the process of professional training in the institution of higher education are substantiated. The stages, goals, tasks, methods and forms of stages of forming of students of integrated social and pedagogical competence for the organization of inclusive education have been determined. In this paper, a methodology for the formation of socio-pedagogical competence in the context of professional training for work in an inclusive environment is developed.

Key *structure teacher of elementary school, institution of higher education, professional training, integral social and pedagogical competence, formation, institution of general secondary education.*

Постановка проблеми. Актуальність упровадження інклюзії в освіту, детерміноване державним законодавством, як-от: Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг” (від 25 травня 2017 р. № 2053-VIII) та постанова КМУ від 9 серпня 2017 року № 588 “Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”, вимагає розв’язання суперечності між запровадженням інклюзивного навчання та відсутністю фахівця з інклюзивної освіти.

У контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти до роботи в інклюзивному середовищі особливо важливим складником характеристики фахівця відповідного кваліфікаційного рівня є інтегральна соціально-педагогічна компетентність, що зумовлює необхідність розроблення нової освітньої програми, яка передбачає введення до кваліфікації спеціальності 013 “Початкова освіта” спеціалізацію фахівця з інклюзивної освіти.

Аналіз останніх публікацій. Проблему включення дітей з обмеженнями життєдіяльності в заклад загальної середньої освіти досліджували Н. Ашиток, О. Асмолов, О. Безпалько, В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда та ін., підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності вивчали О. Будник, С. Литвиненко; компетентнісного підходу – Н. Бібік, А. Коломієць, А. Маркова, С. Сисоєва, Л. Хоружа, А. Хуторський та ін..

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні концептуальних засад формування інтегральної соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів до інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стає очевидним, що майбутній учитель початкових класів в умовах запровадження інклюзивного навчання в заклад загальної середньої освіти повинен уміти здійснювати кваліфіковану професійну діяльність із розмаїтими учасниками учнівського колективу, їхніми батьками, колегами. Отже, можна стверджувати, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів повинна передбачати формування інтегральної соціально-педагогічної компетентності.

Проаналізувавши літературу, присвячену дослідженню проблемі професійної компетентності педагога, дійшли висновку, що інтегрована соціально-педагогічна компетентність – *показник особистісного новоутворення, що характеризується синтезом теоретичних соціоінклюзивних знань, практичних навичок і вмінь, особистісно значущих і професійно важливих якостей, необхідних для готовності успішно здійснювати соціально-педагогічну діяльність та здатності користуватися ними для розв'язання стандартних і нестандартних соціально-педагогічних ситуацій і проблем, пов'язаних із навчанням розмаїтих дітей в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) [4].*

Формування інтегрованої соціально-педагогічної компетентності відбувається за закономірностями, а саме за:

1) загальною, що характеризується зв'язком з суспільними інтересами, темпами й потребами розвитку суспільства;

2) загальною, що стосується спеціальності для загальної, спеціальної та соціальної педагогіки, спеціальності з психології, соціології, філософії;

3) властивою соціально-педагогічною: *дидактична*, яка розглядається як стійка залежність елементів навчання – діяльністю вчителя, діяльністю учнів та змістом навчання; *виховна*, реалізація якої виявляється у взаємозалежності навчаючи виховуй і розвивай, єдності свідомості та поведінки, опорою на позитивні якості учнів, стимулювання пізнавальної активності особистості, емоцій в учінні; *корекційно-розвивальна*, результати якої залежать від роботи команди фахівців й внутрішнього світу дитини. Учитель в освітньому процесі повинен постійно адаптувати і модифікувати форми, методи й засоби навчання, які б сприяли подоланню й послабленню психофізичних порушень; *організаційна* – забезпечення оптимальної організації корекційно-освітнього процесу задля досягнення максимально можливих за визначених умов результатів; *креативна* – обумовленість результативності соціально-педагогічної діяльності рівнем професійної майстерності й творчості вчителя початкових класів; *соціологічна* – необхідність координації спільних зусиль соціально-корекційних впливів школи, сім'ї та громадськості [2].

Вихідними положеннями формування інтегрованої соціально-педагогічної компетентності є принципи освіти (гуманізм та гуманітаризація, демократизація), принципи навчання (науковість, міцність засвоєння знань, професійна спрямованість, міжпредметні зв'язки, зв'язок теорії з практикою, послідовність та систематичність) та наступні спеціальні принципи: *компетентнісного підходу* – створення педагогічних умов для розвитку когнітивного, діяльнісного й особистісно фахового складників соціально-педагогічної компетентності;

проблемності – моделювання соціально-педагогічних ситуацій із реальної практики інклюзивного навчання, зведення до педагогічної задачі та її розв'язування; *технологізації* – визначення технологій навчання на основі мети навчання та моделей гуманістичної, особистісно орієнтованої педагогіки; *діалогізації* – підвищення рівня розуміння комунікативного процесу з усіма суб'єктами; формування навичок спілкування в діалозі; *креативності* – забезпечення умов для впровадження контекстного навчання, спрямованого на моделювання майбутньої соціально-педагогічної діяльності, вибір методів та методичних прийомів згідно з психофізичним розвитком кожної дитини; вибір форм організації навчальної діяльності, що допоможуть розвивати взаємодопомогу, взаєморозуміння, доброзичливість та толерантність у процесі інклюзивного навчання; *орієнтації на особистість* студента – створення соціокультурного освітнього середовища закладу вищої освіти, адаптація і модифікація змісту, методів та форм навчання відповідно до їхніх природних здібностей, які забезпечать самореалізацію студента в освітньому процесі закладу в умовах інклюзивного середовища.

Інтегрована соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів ЗЗСО уможливить організацію інклюзивного навчання в таких напрямках:

Освітнє спрямування соціально-педагогічної компетентності виявляється як здатність і готовність використовувати комбінацію теоретичних та практичних знань, умінь та навичок для здійснення педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі, як-от: загальнопедагогічних, фахових, психологічних, інформаційних, математичних, технологічних, предметних, методичних, дослідницьких, особистісних.

Соціально-педагогічне спрямування розглядають як усвідомлення значущості соціально-педагогічної діяльності, розуміння сутності соціальних проблем, які існують у суспільстві інклюзивному класі, а також проблем дітей з особливими освітніми потребами; забезпечення успішної соціалізації розмаїтих учнів до нових умов навчання в закладі загальної середньої освіти.

Корекційне спрямування розглядають як здатність виконання роботи, пов'язаної з корекцією соціально-педагогічної занедбаності; затримкою психічного розвитку, пізнавальної діяльності, навичок спілкування й соціалізації в умовах інклюзивного середовища, а також умінь і навичок у процесі навчання.

Реабілітаційне спрямування полягає у здатності сприйняти дитину з особливими освітніми потребами такою, якою вона є, надати їй в освітньому процесі можливості повноцінного відновлення в соціумі, зняття психолого-педагогічних комплексів і фобій, удосконалення діяльності вищих психічних процесів, утрачених пізнавальних умінь та навичок особистісних якостей [4].

Безперечно, підтримуємо думку Н. Ашиток [1] про те, що педагогічний процес закладу вищої освіти необхідно вибудовувати так, аби майбутні вчителі початкових класів оволодівали інтерактивними формами навчання, розвивали необхідні особистісні й професійні якості, які забезпечать ефективність виконання ними професійної діяльності в інклюзивному середовищі ЗНЗ. Саме тому, організаційно-процесуальні засади процесу формування інтегрованої соціально-педагогічної компетентності охоплюють:

1. *Процесуально-технологічний концепт*. Запровадження в педагогічну систему закладу вищої освіти інноваційних технологій (проблемна, модульна,

інформаційна й контекстна технології навчання), методів (пояснювально-ілюстративні, словесні, наочні, практичні, дослідницькі, інтерактивні, метод проектів, тестування, математичного моделювання) і форм (лекції, практичні й лабораторні заняття, заліки) навчання.

2. *Діагностико-результативний концепт*, що спрямовується на виявлення тих елементів освіти, які забезпечать процес формування в майбутніх учителів початкових класів структурних складників інтегрованої соціально-педагогічної компетентності.

Схарактеризуємо структуру інтегрованої соціально-педагогічної компетентності, яка включає такі її складники:

Когнітивна компонента забезпечується системою знань, тобто гносеологічною підготовкою випускника, яка має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу, що передбачає модернізацію змісту навчальних дисциплін з одночасним визначенням компетентностей і компетенцій.

Першу групу утворюють професійні знання, які законодавчо забезпечують розвиток інклюзивної освіти в Україні, визначають стратегічні напрями розвитку освітньої галузі. Ці знання студенти здобувають з циклу загальнонаукових і правових дисциплін: законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Конвенції ООН “Про права інвалідів”, “Державного стандарту початкової освіти”, Концепції розвитку інклюзивної освіти, “Державного стандарту спеціальної освіти” та інших.

Другу групу складають загальнопедагогічні знання, які здобувають студенти в процесі вивчення:

а) загальної педагогіки, що стосується процесів навчання, виховання, розвитку, соціалізації, визначення найоптимальніших організаційних форм і методів узагальненого навчання у зв'язі з різними пізнавальними можливостями;

б) спеціальної педагогіки, що допоможе створювати корекційно-компенсаторні програми навчання дітей із помірною розумовою відсталістю, аутичним синдромом, синдромом Дауна; застосовувати інноваційні методи навчання з метою їхньої фізичної, трудової й соціальної реабілітації;

в) психології, яка забезпечить визначення природи та закономірностей психічного розвитку особистості; індивідуально-психологічних особливостей дітей із тими чи іншими проблемами в розвитку (вищої нервової діяльності, темпераменту, характеру, рівня сприймання, запам'ятовування, працездатності, розвитку емоційно-вольової сфери тощо);

г) дисциплін із циклу соціальної роботи, що забезпечать знання та вміння проводити патронаж і супровід дітей з особливими освітніми потребами; здійснювати захист прав і свобод особистості; надавати необхідну інформацію та гарантувати допомогу, визначену державою; здійснювати корекцію соціальних стосунків чи соціальних дій.

До *третьої групи* відносимо фахові (спеціальні) знання основ соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти, що забезпечать опанування змістом, методами, формами й засобами інклюзивного навчання молодших школярів; методикою викладання навчальних дисциплін у початковій школі з урахуванням наявності в класі дітей із різним рівнем психофізичного та інтелектуального розвитку й поведінки; інноваційними технологіями навчання; знаннями діагностики щодо виявлення й вивчення причинно-наслідкових зв'язків розвитку соціально-педагогічної проблеми.

Діяльнісна компонента соціально-педагогічної компетентності містить фахові вміння, за допомогою яких реалізується професійна діяльність в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти.

У нашому дослідженні поняття “вміння” будемо трактувати як здатність виконувати визначену професійну діяльність за допомогою різноманітних дій, які підпорядковані меті та спрямовані на вирішення різноманітних соціально-педагогічних завдань, пов’язаних із визначеними функціями професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи.

Відповідно до теми й мети нашого дослідження нами визначено сукупність умінь, які ми наповнили відповідними характеристиками.

Методичні вміння – здатність організовувати й планувати інклюзивний освітній процес, запроваджувати інноваційні технології інклюзивного навчання; вміння аналізувати соціально-педагогічні факти, явища, процеси; вміння використовувати здоров’язбережні та арттерапевтичні методи навчання; розробляти курикулум для особливої дитини; планувати, організовувати й проводити урок в інклюзивному класі, розробляти дидактично-роздатковий матеріал, надавати індивідуальну консультативну допомогу й ін..

Прогностичні вміння – здатність передбачати кінцевий результат після застосування адекватних методів навчання, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому; вміння активізувати пізнавальні процеси, створювати умови для корекції, виховання, навчання, розвитку й соціальної адаптації учнів з особливостями психофізичного розвитку, засвоєння ними інтелектуального й морального досвіду.

Інформаційні вміння – здатність опрацювати різні види інформації про суб’єкта його виховання, життя, медична карта, медичний діагноз, довідки; адаптувати та модифікувати навчальний матеріал для інклюзивного навчання; використовувати сучасні інформаційні технології навчання для ефективного засвоєння знань.

Мотиваційні вміння – здатність формувати позитивну мотивацію до учіння дітей з особливостями розвитку й виховувати в них оптимізм, бачення життєвої перспективи, відчуття успіху, коректувати емоційну, конативну та діяльнісну сфери; здатність бути доброзичливим, чуйним, урівноваженим, толерантним, формувати позитивну мотивацію до учіння, створювати успіх у навчанні.

Комунікативні вміння виявляються у здатності вчителя спілкуватися під час виконання соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі, що реалізується насамперед у його взаєминах з учнями в системі “учень–учитель–учень”, усвідомлення адекватності й дієвості його психологічних знань; діяти за принципами гуманної педагогіки, виявляти емоційну стійкість, гнучкість у спілкуванні [3].

Профілактичні вміння – це здатність попереджати виникнення конфліктогенних ситуацій, які з’являється тоді, коли задоволення потреб одного учня заважають задоволенню потреб іншого, що у свою чергу може провокувати конфлікт, зокрема, це стосується психолого-педагогічних конфліктів, які ґрунтуються на суперечностях, що виникають у освітньому процесі під час зіткнення вимог у взаємостосунках “учитель-учень”, “учитель-батьки”, “учитель-команда фахівців”, як-от: булінг та мобінг.

Соціально-реабілітаційні вміння – здатність підтримувати молодших школярів у процесі їхньої соціалізації чи пристосування до нових соціальних умов; здатність

